

ل قیڑی دقیت بیژین کو ناقتی دروستی پهرتویی هه کاری هه تا سه رده مه کی نزیك ل بهر نقیسه ر و قه کوله ران به رزه بوو و که سی نه دزانی کا ناقتی وی یی دروست چیه؟ هه روه سا ژیاناما وی ژی دناقتاریاتییدا مابوو، و بو ئیکه مین جار ماموستا (ته حسین ئیبراهیم دوسکی) د گوتاره کییدا د هژمارا (۸۱) ژ گوشارا کاروان ل سالا ۱۹۸۹ دیارکر کو پهرتویی هه کاری هه مان مستهفا به گی میری هه کاریه (۵). و پشتی قه دیتنا هندهک دهستنووسین نوی نهف بوچوونه ب ئیکجاری دوویات بوویه.

ژدایکبوون و مرنا مستهفا به گی:

هه روه کو مه دیارکری پیژانین لدور میرگه ها هه کاری ب گشتی و میر مستهفا به گ (پهرتوی) ب تایبه تی گه لهک کیمن، له ورا دقتی قه کولینییدا دی هه ولدهین نه و که رهستی زانستی نه وی به ردهستی مه کهفتی پیشچاقت بکهین و مخابن نه وژی گه لهک کیمه !!.

قه کوله ر و نقیسه رین نه ده بی کوردی ل وی باوه ری بوون کو پهرتویی هه کاری که سه که ژ مالباتا میرین هه کاری به لی میراتی نه کریه (۶)، به لی د راستیدا پهرتویی هه کاری بو ماوی پتر ژ ۴۵ سالان حوکم ل میرگه ها خو کریه (۷)، به لی هیشتا دیار نینه کا کهنگی وی دهست ب حوکمی کریه و کهنگی چوویه بهر دلوقانیا خودی، به لی هندهک ژیدهرین به ردهست روناھیی به رده نه سه ر سه رده می حوکمی وی.

که قنترین ژیدهر کو ناقتی میر مستهفا به گی تییدا هاتبیت دهستنیسا (الشجره الزیوکیه) (۸) یه نه و دیار دکهت کو ل سالا ۱۲۱۰مش/ ۱۷۹۵ از مستهفا به گ میری میرگه ها هه کاریان بوو (۹)، هه روه سا د پهرتوکا (تاریخ الانساب) نه و ل نیقا ئیکی ژ سه دی ۹ از ژلایی صالح به گ کوری خان بوداقتی شیروانی قه هاتیه نقیسن هاتیه کو مستهفا خان ل سالا ۱۲۳۴مش/ ۱۸۱۸ از هیشتا میری هه کاریان بوویه (۱۰).

سه بارهت سالا مرنا مستهفا به گی چ ژیدهر ناماژه کا روهن ب وی چهندی نادهن، به لی هه روهک مه دیارکری ل سالا ۱۸۱۸ نه و هیشتا میربوو، به لی به لگه نامه یهک ل به ردهسته کو دیار دکهت نه و بهری سالا ۱۸۲۵ چوویه بهر دلوقانیا خودی نه وژی نامه یه که کو نورالله به گی هه کاری بو سولتانی عوسمانی مه همودی دووی هنارت بوو و تییدا داخواز کربوو نه ردی وی نه وی ژلایی ئیرانیقه هاتیه داگیرکن بو بهیته قه گه راندن، و

میر مستهفا به گی هه کاری
روگه ه

هه رزه، پوهنی ددهنه قه توین و هه رگیزانین مرقابهنی و زانستی

ژماره 1 هافینا ۲۰۱۱

دیروکا نقیسینا قئی نامهیی ساللا ۱۲۴۲مش/۱۸۲۵ز یه (۱۱)، ژ نه قئی چهندی دهیته زانین کو مستهفا بهگ دنابقهرا سالین ۱۸۱۸-۱۸۲۵دا چوویه بهر دلوقانیا خودی. ههروه کو دیار مستهفا بهگی ته مه نه کی دریژ بریه و پتر ژ ۴۵ سالان ژ ته مه نی خو ب میراتی قه بوراندیه، د هوزانه کا خودا ناماژئی ب پیربوون و دریژیا ته مه نی خو ددهت ده می دیژیت:

مایه پهرتو دنیقا نه حسیا وه قتی (پیری)

نوو جوانی چوو، زه مانه ک پر شهرف بو حه یف حه یف (۱۲).

ههروه سا د هوزانه کا دی دا دیژیت:

پهرتویی ره ملا ته قه نجه دانه کی شه کو خه گان

یازده و هه قتی سه عادهت دایه له ححانی فره ح (۱۳)

و ب دیتنا مه نه قه ناماژیه بو ته مه نی وی ل وی ده می کو ۸۱ سال بوون.

حوکمی مستهفا بهگی هه کاری:

مستهفا بهگی سی کوپ هه بوون بناقین (عبیدالله، عه بدالله و محمه د نه صیرخان) ههردوو کورین دووماهیی لسهرده می ژیا نا بابی خودا مرن (۱۴)، ههروه سا مستهفا بهگی چوار برا ب ناقین (که ریمخان بهگ، عه لی بهگ، ته میور بهگ و میر شهرف) هه بوون (۱۵).

پشتی مرنا بابی وان عه بدالله بهگی برایی وان که ریمخان بهگ ل جهی وی روونشت و بو ماوی چوار سالان حوکم کر، به لی ههروه ک دیار شه و د کاروبارین دهسته لاتیدا سه رکه قتی نه بوو له ورا هنده ک یاخیبوون دژی وی دنا قه کاریاندا پهیدا بوون " ژ بهرندی وی خو ژ ئیماره تی قه کیشا و دهست ژ حوکمی بهردا" (۱۶) و برایی وی مستهفا بهگ پهرتو ل جهی وی بوو میر.

دهوزانین پهرتویی هه کاریدا چ ناماژه ب روودانین سهرده می وی نه هاتیه کرن و هه می هوزانین وی لدور دینداری و نه قینی و ته سه و فی نه، له ورا پیژانینین مه لسه ر بارودوخی ناقخویی میرگه ها هه کاری گه له ک د کیمن و هه تا نوکه نامیلکا (ته مامیا مختصر احوال الامرا) نه وا که سه کی ب ناقی محمه د گیار - کو ژ دوونده ها پهرتویی هه کاریه - ل ساللا ۱۹۱۴ نقیسی ژیده ری ئیکانه یه کو چه ند تیروژکه ک بهرداینه سه ر بارودوخی میرگه ها هه کاری (۲۰). د قی پهرتوکیدا بقی رهنگی به حسی سهرده می

میره مستهفا بهگی هه کاری

رووگه ه

وهزیه، پوهنی ددهنه قه کوبین و وهر کترین مرقابهتی و زانستی

ژماره ۱ هه فینا ۲۰۱۱

مستهفا بهگی هاتیه کرن: " پستی که ریمخانی دست ژ میراتی قه کیشاین برایی وی
 مستهفا خان بهگی جهی میراتی ب قه در نیخست، د هه مو زانستین (قاهری) و
 (باگنی) دا خودان پشک و بهر بوو، د هه موو خهسله تین په سندکری دا ته مام بوو، ژ بهر
 عهقل و سیاستا وی موفسد و بهرهنگارین وی بن نه مر و گوهدار ببوون، که سی
 نه دوپریا بهرسقا وی بدهت و زانا و دهرویش هوگرین وی بوون" (۲۱). بهلی پستی بوورینا
 ۴۵ سالان ژ حوکی جاره کا دی دووبه ره کی دناق مالباتا میرین هه کاریدا پهیدا بوو "
 هه کاریین وه کی دوویشکان و رهوشتی وان یی پیس توقی فساد" دناقبهرا مستهفا
 خان و کوری وی محمه د نه صیرخانی دا چاند.

ژ ناقه روکا قی پهرتوکی دهیته زانین کو هندهک ژ میرزاده و سه رکردین
 هه کارییان دگهل محمه د نه صیرخان بهگی ریکه قتن کو بابی وی ژ حوکی لادهن وی
 (نانکو محمه د مه صیرخانی) ل جهی وی دانن، مستهفا بهگ پستی ب قی پلانی ناگه هدار
 بووی ژ جوله میرگی رهقی بهلی ل گوندی (خهرواته) نهوا دکه قیته نژیکی باژیروی
 (گه قه ری) هاته نیخسیر کرن و نه چار بوو کو دست ژ حوکی بهر دهت و کوری وی محمه د
 نه صیرخان بوو میری هه کاریان، بهلی پستی کیتر ژ ساله کی محمه د نه صیرخان مر و
 مستهفا بهگی جاره کا دی حوکی خو قه گهراند و چهند سالیین دی پستی قی روودانی
 نهوژی چوو بهر دلوقانیا خودی (۲۲). ژنه قی چندی دهیته زانین کو مستهفا خان پهرتوی
 نژیکی ۵۰ سالان حوکم کریه. بو زانین پستی مرنا مستهفا خانی حوکی میرگه هی
 کهفته ددهستی برازیی وی نیسحاق بهگ کوری میر شهرفی دا کو بتنی ۳ هه یقان حوکم
 کر پاشی کورمائی وی نورالله بهگ کوری عهبدالله بهگی لجهی وی بوو میر و نهو
 دووماهیک میری هه کاریانه (۲۳).

په یوهندیین میرگه ها هه کاری ل سهرده می مستهفا خان (پهرتوی):

په یوهندی دگهل میرگه ها بوتان:

ژیدهری سه ره کی و باوهرپیگری و (نیکانه!!) بو زانینا په یوهندیین هه کاری-
 بوتان لسهرده می میر مستهفا بهگی پهرتوکا (تاریخ الانساب) ه ژ نقی سینا میری
 میرگه ها شیروان صالح بهگ کوری بوداق خانی شیروانی، چونکه نهو هه قچه رخی
 میرمستهفایه و وی بخو پشکداری د روودانین دناقبهرا بوتان و هه کاریاندا کریه له ورا

میر مستهفا بهگی هه کاری
 روگه ه

په ریزه، پوهنی ددهنه له توپین
 و وهر کیرانین مروفابهنی و زانستی

ژماره 1 هافینا ۲۰۱۱

په ټوکا وی وهک په ټوککه کا (بیره وهری) یانه، چیدبیت ل پاشه پروژیدا هندهک بهلگه نامه و دهستنوس پهیدا ببن کو رونا هیه کا پتر بهر دهنه سهر نهقان په یوه ندیان.

ل سالا ۱۷۹۲ میری بوتان میر محمد بهگ (۱۷۶۷-۱۷۹۲) مر بیی کوچ کور هبن له ورا دوو بهر کی و شهر ی ناقحوی دناقبه را برازاین وی دا رودا، و د گه را نیکی ژ شهر ی دا برازایی وی ب ناقی میر عزالدین شیر بهر کهفت و بوو میری بوتان، ژلایی خوقه کور مامی وی بناقی (نه سعه د بهگ) قهستا جوله میړگی کر و داخوازا هاریکاری ژ مسته فا بهگی هه کاری کر چونکه نهو خالی نه سعه د بهگی بوو، و پشتی له شکره کی مهزن هاتیه دروست کرن مسته فا بهگ و خوارزایی خو بی شهر چوونه دناق باژیژی جزیریدا، بهلی خه لکی جزیری ل دور میر عزالدینی کومبون و شیان له شکره ی هه کاریان تیک بشکینن و تزیکی ۴۰۰ که سان ژی بکوژن و "دفن و گو هیان وان برن" (۲۴)!!

ل سالا ۱۲۰۷ مش/۱۷۹۳ په تویی هه کاری و نه سعه د بهگی بوتان بریارا تولقه کرنی دان و هیر شه کا مهزن برن سهر هاریکاره کی میر عزالدینی ب ناقی (شاقولی ناغا) و چه ندین کهس ژ ههردوو لایان هاتنه کوشتن. ههروه کو دیار مسته فا بهگی دقیا کو مفای ژ لاوازا میرگه ها بوتان وهر بگریت، لسهر قی بناخه ی قولپهک ژ صالح بهگی شیروانی و مسته فا بهگی هه کاری هاته دروست کرن ژبو پشته قانیا نه سعه د بهگی، بقی رهنگی "دهستلاتا بوتانی لسهر چ میره کی نهراوه ستیا، جاره کی نه سعه د دبوو میر و جاره کی عزالدین شیر و جاره کا دی قچور بهگ و نهو هه می کور مامین نیکن" (۲۵). بهلی ل سالا ۱۲۱۳ مش/۱۷۹۸ از نه سعه د بهگ شیا ب هاریکاریا مسته فا بهگی میر عزالدین شیر ژ حوکی لادهت و بیته میری بوتان هه تا ل سالا ۱۸۰۲ امری (۲۶). هه رچه نده کو پشتی قی روودانی مسته فا بهگی بو ماوی تزیکی ۲۰ سالان حوکم کریه لی مخابن د چ ژیده ریڼ بهر ده ستدا چ پیژانین لسهر په یوه ندیان وی دگهل میرگه ها بوتان و میرگه هیان دی بین کوردی بهر چاقین مه نه کهفت.

په یوه ندی دگهل ئیرانی:

په یوه ندیان میرگه ها هه کاری دگهل ئیرانی بهر په ره کی گرنکه ژ دیروکا میرگه ها هه کاریان و نه گه ری سهره کی د نهقان په یوه ندیاندا قه دگه ریت بو هه قسنوریا

میر مسته فا بهگی هه کاری

رووگه ه

وه ریزه، پوهنی دده نه قه کونین و وهر کیزین مرقا بهش و زانستی

ژماره ۱ هافینا ۲۰۱۱

میر مستهفا بهگی شهکاری روگه ه

وهرزیه، پونهی ددنه له کوبین
وهرگیراین مرقابهنی و زانسلی

ژماره 1 هاشینا ۲۰۱۱

پاشبهند (۲)
وینهیهک ژ پهرتوکا (مختصر احوال الامراو)

ژێدهر و پهراویز:

(^١) د چ ژێدهراندا ژبلی پهرتوکا (مختصر احوال الامراو) ناڤی ڤی میری نههاتیه، بهلی نڤیسهری نهڤی پهرتوکی کاتبی میر ئیبراهیم خان بهگی ههکاریه و نهڤ پهرتوکه ل چاریکا ئیکی ژسهدی ١٨ نڤیسه ئانکو گهلهک نزیککی وی سهردهمی یه و پتر ژههمی پهرتوکیڤ دی جهی باوهریی یه. بنیره: میرزا محهمه دیازچی، مختصر احوال الامراو، توژاندن و وهگیران: نزار نهیوب گولی، سهنتهری ڤهکولینین کوردی، (دهوک: ٢٠١٠)، ل ٨١. دانهیهکا دهستنڤیس ل دهف خودانی ڤی ڤهکولینی پاراستیه.

(^٢) الشجرة الزیوکیه، دراسة و تحقیق: عماد عبدالسلام رؤوف، التفسیر، (لربیل: ٢٠٠٩)، ص ١٧٥.
(^٣) شرفخان البدلیسی، شرفنامه، ترجمه: محمد جمیل الروزیبانی، موکریانی، (لربیل: ٢٠٠٠)، ص ٢٥٢.

(^٤) صادق بهاءالدین نامیدی، هوزانناتی کورد، (بغداد: ١٩٨٥)، ل ٣٥٧ "محمد امین زکی، خلاصة تاریخ الكرد و کردستان، (بغداد: ١٩٦١)، ص ٣٣٨.

(^٥) تحسین ابراهیم نوسکی، ل نۆر نهڤی کرمانجی ل سهدهسالا نوزدی و بیستی زلینی، کوری زانیاری کوردستان، (هتولیر: ٢٠٠٤)، ل ٤٧.

(^٦) صادق بهاءالدین نامیدی، ژێدهری بهری، ل ٣٦١-٣٦٢.

(^٧) محهمه دیاز کورپی محهمه دیاز کورپی سلیمان بهگ کورپی محهمه دنه صیرخان کورپی مستهفا بهگ (پهرتو)، ته مامیا مختصر احوال الامراو (ل سالا ١٩١٤ نڤیسه)، ل ١٠٠. دانهیهکا دهستنڤیس ل دهف خودانی ڤی ڤهکولینی پاراستیه.

(^٨) الشجرة الزیوکیه بهلگه نامهیهکه کو ب بریارا میرین بههدینان هاتیه دانان و تیدا هاتیه دیارکرن کو میرین بههدینی ژ نوونده ها خلیفهیین عهباسینه !!، نهڤ بهلگه نامهیه وهک پهرتوکهکی د چهند سهردهمهکاندا و سهردهستی چهندین نڤیسهران هاتیه نڤیسین و ههجار تشتهکی نوی لی هاتیه زیدهکرن. پشکا دهستیکی ژ نهڤی (شهجهره نامهیی) سهردهمی سولتان حسین وهلی (١٥٢٣-١٥٧٢) هاتیه دانان و ب ناڤی (الشجرة العتیقه-شهجهره نامهیا کهڤن) نهیته نیاسین و تیدا ب ناشکرلی هاتیه گووتن کو "میرین ههکاری شهجهرا خو لسهر بناخی نهڤی شهجهرا کهڤن دانایه". ههروهک دیار پشکا نووماهی ژ شهجهره نامهیی ل سالا ١٢١٠ مش/١٧٩٥ ز هاتیه نڤیسین چونکه پیژانینین شهجهره نامهیی ل ڤی سالی ب نووماهی نهین و نووماهیک ناڤی ل شهجهره نامهیی هاتیه زیدهکرن مستهفا بهگ میری ههکاریانه. بنیره: الشجرة الزیوکیه، ص ١٢-١٤ و ص ١٧٥.

(^٩) الشجرة الزیوکیه، ص ١٧٥.

(^{١٠}) الامیر صالح بك بن خان بذاق الشیروانی، تاریخ الانساب، تحقیق و تعلیق: تحسین ابراهیم الدوسکی، سبیرین، (دهوک: ٢٠٠٥)، ص ١٤٥.

میر مستهفا بهگی ههکاری
روگهه

وهزیه، پونهی ددهنه له توپین
و وهگیرانین مرقابهتی و زانستی

ژماره 1 هافینا ٢٠١١

- (11) بنیره دهقی نامهیا وی د: گزیده اسناد سیاسی ایران و عیمانی، دفتر مگالعات سیاسی و بین المللی، (تهران: 1369 هـ ش)، ج 1، ص 184-185.
- (12) تحسین ابراهیم نوسکی، نیوانا په رتو بهگی ههکاری، سبیریز، (ههوک: 2006)، ل 256.
- (13) هه مان ژیده، ل 181. ماموستا ته حسین نوسکی بوچوونه کا دی سه بارهت قی مژلری ههیه. بنیره په رتو کا وی: ل نور نه ده بی کرمانجی...، ص 48.
- (14) میرزا محه مه دیازچی، ژیده ری بهری، ل 99-100.
- (15) بنیره شه جهره بنه مالا میرین ههکاری د: هه مان ژیده، ل 171.
- (16) هه مان ژیده، ل 98.
- (17) بنیره دهقی قی نامیلکی د: میرزا محه مه دیازچی، ژیده ری بهری، تویژاندن و وهرگیران: نزار ئه یوب گولی، ل 95-111.
- (18) هه مان ژیده، ل 98.
- (19) میرزا محه مه دیازچی، ژیده ری بهری، ل 100-101.
- (20) هه مان ژیده، ل 101.
- (21) صالح بك بن بذاق خان الشیروانی، المصدر السابق، ص 100-101.
- (22) المصدر نفسه، ص 105-106.
- (23) المصدر نفسه، ص 110 "صلاح هروری، اماره بوتان فی عهد الامیر بدرخان 1821-1847، موکریان، (اربیل: 2000)، ص 29.
- (24) ابراهیم حلیم بك، تاریخ الدولة العثمانية العلیة، (بیروت: 1988)، ص 162.
- (25) بو پتر بنیره: میرزا محه مه دیازچی، ژیده ری بهری، ل 84-85.
- (26) ل نور قی دهوله تی بنیره: د. علی تتر نیروهی، میژوویا نوویا ئیرانی 1501-1918، سبیریز، (ههوک: 2010)، ل 122 و بیفدا.
- (27) بو پتر بنیره: عبدالرچا هوشنگ مه دی، تاریخ روابگ خارجی ایران، امیر کبیر، (تهران: 1382 هـ ش)، ص 212-226.
- (28) ب. ی، ئه فیریانوف، کورد له جهنگی روسیا له گه ل ئیران و تورکیا، وهرگیرانی: ئه فراسیوا هه ورامی، (سلیمان: 2002)، ل 220.
- (29) گ. نورفیل، گه شتیک به ئیراندا له سالانی 1812-1813، به شی 1-2، م، 1826. فه گوهاستی ژ: د. جه لیلی جه لیل، کورده کانی ئیمپراتوریه تی عوسمانی، وهرگیران له روسیه وه: د. کاووس قه فتان، ده زگای روشنبیری و به لاوکردنه وهی کوردی، (بغداد: 1987)، ل 122-124.
- (30) ئه فیریانوف، ژیده ری بهری، ل 21.